

*Najmilsze
zimowe wieczory*

JAKO DOWNI BYWAŁO

1

Anna Stronczek

*Najmilsze
zimowe wieczory*

Piyrzi furgalo, berów się słuchało

Chorzów 2017

Projekt i opracowanie graficzne
Marek J. Piwko {mjp}

Redakcja

Redakcja techniczna

Korekta

Copyright

ISBN

Wydawca

Piyrwejszy „salón” to była kuchnia

ieplutko, przitulnie bez zima u nas na wsi to było jyno w chałupach w kuchni. Piyrwej kuchnia to ból, jak by to dzisio pedzieć, SALÓN. Tam wszyscy domownicy do kupy siodali i czasym gości przyjmowali. Piyrwej nie było taki wygody, żeby woda leciała ze ściany i cyntralnego łogrzywano, jak to dzisio. W kuchni stoł kachlok, na kerym sie to warziło i w bradrule sie co łupiykło: jaki kołocz, kołoczki, babucha, zista... Abo suszyło sie jabka, gruszki... To wtedy w dóma wóniało, jak u wróżki! Kole tego kachloka stoł bez zima piecyk (zieleźniok), z wysokóm rułóm ło dwóch kolanach, wciśniónóm do kómina. Nieroz była ta ruła czerwióno aż pod sóm wiyrch. Jak w takim piecyku czy kachloku słożyło sie łogyn i zaczło wóniać tym łognym, tym piecym, to sie zdało, choby najmilszy gość do chałupy wloz. Przi takim piecyku sie wieczorami siodało, rozprowiało, różaniec do kupy sie rzykało abo starzikowych i starczynych bojek sie słuchało. Łotwiyrało sie też dwiryze do jizby kaj sie spało, coby trocha też sie tam luft nagrzoł. Zaroz my dzieciska sie bliży starki garli, bo nó m sie zdało, że s tej cimnej jizby jaki straszki powylazujóm. Kole piecyka abo kachloka stoła ryczka, na kero przewaźnie starka abo starzik siodali, zimioki ku łobiedzie szkrobali i pleca se grzoli. Nó m dzieciskóm sie ta ryczka przidała pod nogi, jak my nie poradzili na rómka po biksa ze szklokami siógnóć, bo my byli za mali!

Na ścianie wele kachloka wisiała lampka – petrónelka abo karbitka, kero świyciła na cało kuchnia (elektryka my mieli w 1949 roku). Wisioł też wele pieca sztynder, na kerym sie wiyszało dekle na gorki, łod małego

Podpis do ilustracji

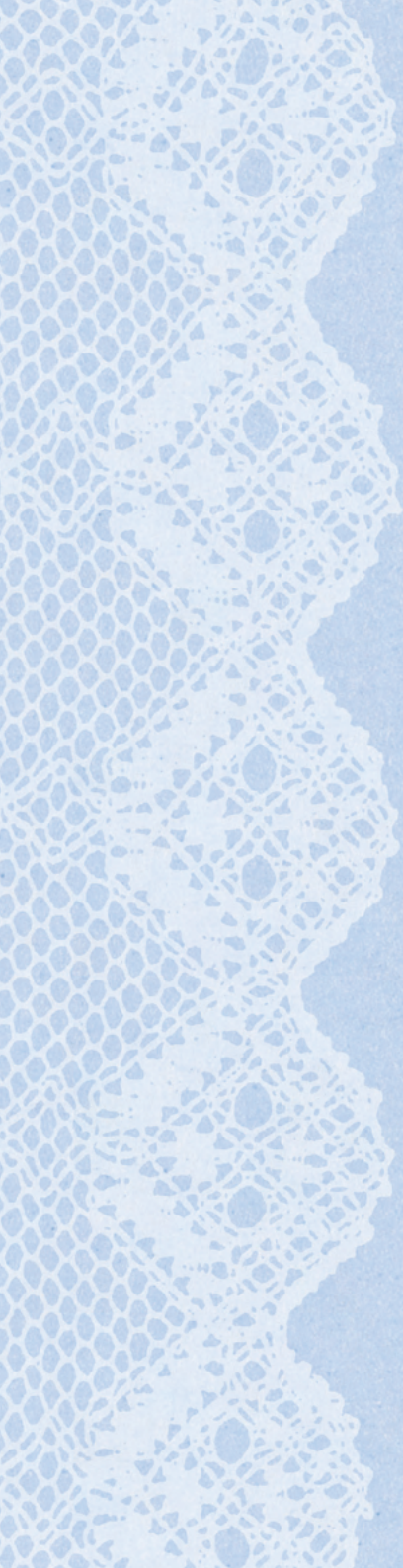
do wielkiego, i sitka, kelnie... Nisko wele pieca wisioł też sztynder na łopatka, hok i mały śmiatek.

W kuchni bół bioły befyj z wyciónganóm deskóm, na kerej to mama kroli chlyb na krajiczki i mazali łumastóm, masłym abo smažónkóm ze sznytlochym, na co my “pipa” godali (to były rozmiyszane jajca z mlykym i mónkóm, czasym tam dowali troszyczka bakpulwru, to tej pipy roz tela narosło). Ta deska służyła jako drugi stół przy szykowaniu ku łobiedzie, przy sfaczynie, przy wieczerzi, przy śniodaniu... Pod tóm deskóm bół stolik na noże, łyżki, widełki, rogolki, warzechy... W befeju na dole były pochowane czyste łumyte gorki, brutfanki, miski, miseczki

i mónka, cukier, łocet, łoży... A na wyrchu w pojszczodku, za szybkami postrojónymi biółymi, heklowanymi, wyszkróbiónymi gardinkami, były połukłodane wyglancowane porcelanowe talyrze, kómy, asjetki, szolki, zbónki, keluski, szklónki. Z lewej strony tego befeja we krzince mieli połukłodane ważne papióry, ksióńzki do kościoła, rózańce, portómel... Z tego boku, niży, były dwie budki. W jednej my miały ksióńzki do szkoły, bo wtedy nie było jich wiele, a w drugi budce, jak sie jóm łotwarło, były trzy wysuwane stoliczki. W piyrszym były: knefle, knefliki, druknefle, jegły, ficnadla, heknadla, zicherki, jegliczki, nici czorne, biołe, cwist, nożyczki, drzewiany grzib... W drugim stoliczku była: trystyra (jakby

Podpis do ilustracji

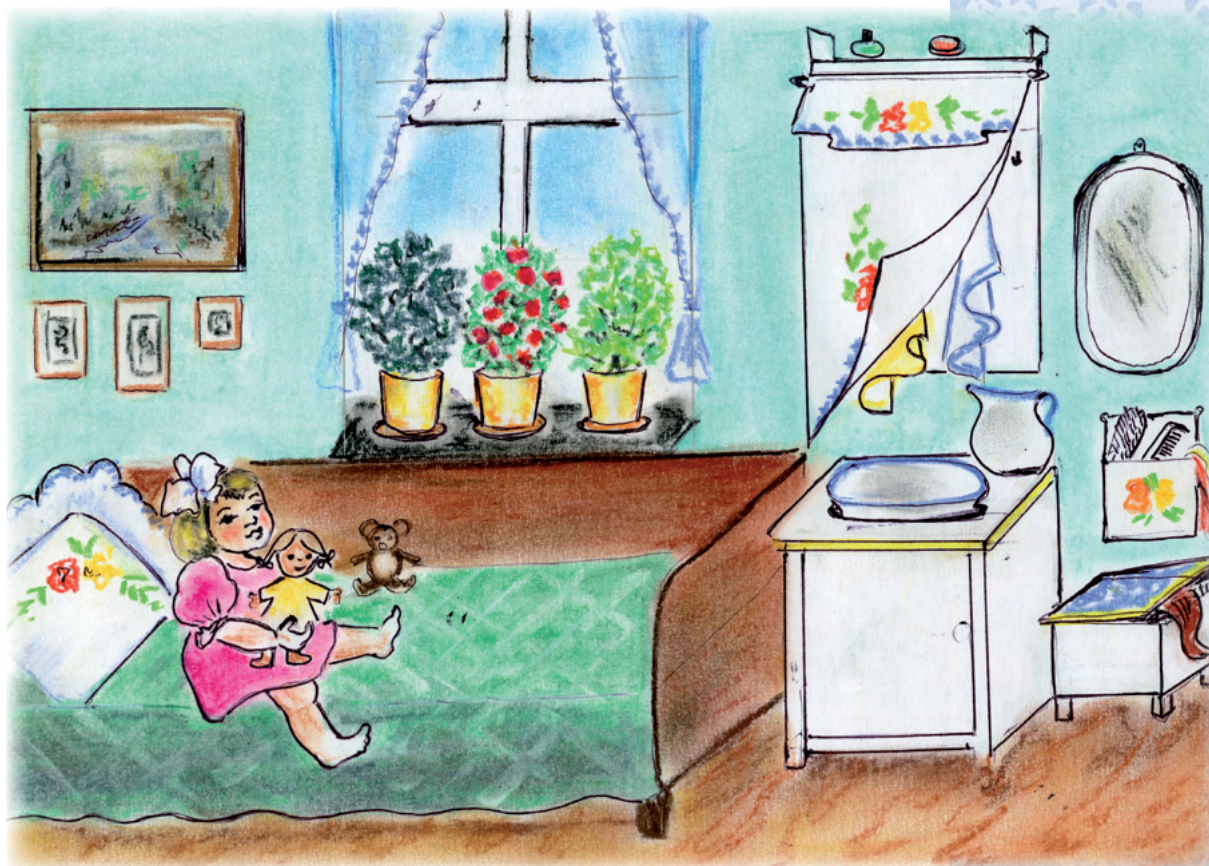

kery ból zatwardzóny), jodina, fernajz w małej flaszcze (jakby sie kery społól wele piecyka, to jyno fernajzym pomazali, poszczypało i było dobrze) i do łoka raczyce. Raczyce to sóm taki kamyki, kere nie każdy rak mo za łoczami, ale to w dóma musiało być. Jak kómu co do łoka wpadło, to tyn kamyk wodóm wrzócóm parzyli i jak łochłód, to go do łoka wpuszczali pod powieka. Tak ta raczyca dołokoła pod tóm powiekóm krónżyła aże wysmyczyła to, co do łoka wpadło... W trzecim stoliczku ból: zozwór, natrón, skurzica, żebyczki, bakpulwer... Na befeju stoło też na drócianym sztyndrze glancowane co sobota “Zidolym” zielosko z duszóm, kere wyglóndało, jak ze złota. Na wyrchu na befeju były postawiane drzewiane młynki na kawa i korzyni.

Pod ścianóm stoł stół (z płóciynnóm, wyszkróbióńóm, wybiglowanóm na kanty zacióngaczkóm), pod kerym to chowało sie: glejtowano waniynka, tajszisla, waszpek... Stół ból przykryty serwetym, kery to przy łobiedzie syminali. Nad stołym wisiała wyszyto garnitura, a nad nióm wisioł krziż i dwa świynte nie za wielki łobrozki. W kuchni była też ławeczka ze zacióngaczkóm, pod kero chowało sie czasym garce z resztkami jodła. Na ławeczce stoły wiadra z wodóm prziniesiónóm ze studnie. Nad ławeczkóm też wisiała na ścianie garnitura, a nad garnituróm wisiała rómka, na kerej stoły biksy s przewarziđłami: ryżym, grynskym, krupami... i jedna ze szklokami do dzieci. Na taki rómce było też miejsce na budzik, co wieczór nakryncany. Rómka była łozdobióno heklowanymi szpickami. Na dole rómki były hoczyki, na kerych wisiały szolki.

W kuchni była postawióno łumywalka. To ból taki zawiyrany stoliczek z dziuróm na pojszczodku abo bez. Na tyn stoliczek stawiało sie waszpek na łumyci rónk, a z boku wisiała mydelniczka. Nad tym stoliczkym wisiała mało rómka s hoczykami na rynczniki, kere były przykryte iberchantuchym s takim samym wyszywanyym wzorym, jak garnitura nad stołym i ławeczkóm. Na tej rómce było pudelko s takim proszkym różowym, kerym sie pucowało zymby, i woda kwiatowo. Pod stoliczkym ból proszek do pranio, zoda do moczynio pranio, grubski mydło i farbiczka. Wele tego na ścianie wisiało źdzadło, a pod nim wisiała tako kapsa kero sie też doliczała do garnitury. W tej kapsie były grzebiynie, hornodle, haszpeczki, kartacz na lonty i szlajfki... Pod nióm

stoł stołeczek z lotwiryranym siedzynom kaj sie chowało gutalin, kartacze i szmatki...

Pod ścianóm abo pod łoknym stoło łóžko abo ležanka z drzewianym łoparcim (na kery my godali wanbret) abo s powieszónym na ścianie malowanym lanszawtym. Pod ležankóm abo łóžkym, kere teź miało zacióngaczka, chowało sie szczewiki. Były co sobota wycióngane, pucowane, a pod ležankóm abo pod łóžkym musiało być czysto wymyte i zająs na nowo szczewiki powkłodane. W wyglancowanym i łumytym zawsze co sobota czystym łoknie wisiały łuheklowane szajbki, a na wyrchu na gardinsztandze wisiała dopasowano do garnitury

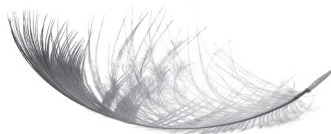
Podpis do ilustracji

pofaltowano kralza. Na łoknie zajął stoła piykno merta co sobota kómpano s kurzu, kero sie przidała na wińce: na roczek, do kómunije, młodej pani do ślubu i na weselne wóniaczki. Na łoknie nie brakowało też rozyndle, kero była jako dobry lyk na rwani w łuchu. Musiał też stoć w łoknie szwarny pacholek, kery kwit na łokrónęło w piykne czerwióné kwiotki. Na ścianie wele dwiryzi wisioł żegnaczek ze świyncónóm wodóm. Jak sie szło w dalszo droga abo do miasta czy do kościoła, to sie topłało palce w tej świyncónéj wodzie, przeżegnało sie i godało: “Przez to święte pokropienie Boże odpuś me zgrzeszenie, a tej świętej wody tknienie niech oddali ZŁEGO pokuszenie”

W taki kuchni miało wszystko swój kóntek i trzeba było zawsze dać nazod tam, skónd żeś to wycióngnól. Każdy w rodzinie mioł w kuchni swoja robota: prziniyś patyków ze szopki ku piecu przed wieczorym na ranne skłodani i pora nadrzydźć na cinyki szlajski. Wóngło pełno kółkastla musiała stoć przy piecu. Wiadra z wodóm musiały być pełne, bo nie dej Boże, jak by sie kaj hajćło. Delówka w kuchni była drzewiano i zawsze czysto wydrzyto i wymyto. W kuchni musioł być zawsze porzóndek, bo nie dej Boże, jak by sie kery rozchorował i musieli by doctora abo ksiyndza **dó dóm** skludzić. Bez lato stoł na stole puket z kwiotków ze zegródki, a bez zima zrobióny puket s kwiotków s kolorowego krepapióru. W taki kuchni bez zima abo już w listopadzie abo zaroz po Trzech Królach szkubało sie gynsi piyrzi. Kaj były dziołchy na wydaniu abo i niy – na Ślónsku wszyjscy do spanio przikrywali sie pierzinóm. Jak jo pamiyntóm, to mrozy były siarczyste! Jak mróz szyby pomalował, to, to było prawdziwe arcydzieło, co sie do dzisio w pamiynci mo. Jakby liście s paproci piyknie wyciyniowane i powiym, że zodyn artysta takigo dzieła nigdy nie wymaluje. Szkoda, że dzisio dzieci, jak sie łobudzóm, nie widzóm co dziyń inszego malowidła na szybach, kere nas radowały, jak sie jyno łoczy łotwarło. I zapóminało sie bez to, że na dworze “mróz jak kyndróż”, a trzeba stować i w zómiyntach ciś do szkoły abo na szósto rano lecieć trzi kilometry do kościoła na roraty! Jaa! Ale taki były czasy! Co by to była za gospodyni u nas we wsi ślónski jeszcze w piyńdziesióntych latach, co by ni miała pierzin i nie chowała gynsi?!

A nasza mała wieś Kokoczyń (Kłokocin, bo dzisiaj to już jest dzielnica miasta Rybnika), kiedy leży między Żorami a Rybnikiem, była łobtoczona polami i lasami. Mieli tam cztery stawy, do których spływała spod kępów woda ze źródeł i leciała ze stawu do stawu potoczkami aż do rzeczki, kiedy płynęła do rzeki Rudy, a rzeka Ruda wpływała do rzeki Odry, a ta do samego morza – Bałtyku. No, to jak widzicie, to jest prawda, jak tu w tym miejscu powiem, co najwyżej gęsi chowały się u nas w Kokoczyń. Stawy i nowsia (błonia) były białe łód gęsi. Do dzisiaj jeszcze ludzie z innych dzielnic śmieją, chyba że zawiści, że Kokoczyń to dziura dechami zabito, w której był gęsi rynek, a jak tam pierwszy autobus przjechał, to go na gęsim rynku “Rukcugym” nawracali! Ja! A dzisiaj to tu mamy firmę na firmie, nawet Urząd Celny! Ale nie było się czego śmiać, bo u nas była ta sposobność chować czyste i dorodne bandy gęsi. Przeciążka każde dziecko na wiano musiała dostać dwie pierzyny z piórami, po siedem-łodziem kilo! I cztery zegłowki po dwa kilo! A piórze było zocne i było drogie!

Procne wychowani gynsi

teraz łopowiyóm, jak sie to procnie gynsi chowało i jako to trzeba było mieć ciyrpliwość. Na Ślónsku matka, to była gospodyni, kero zajmowała sie dzieciami, miała w chałupie trzymać porzóndek, prac, myć, warzić, na dworze w zegrodce sadzić, plec grincojg, chować kozy abo krowa, króliki, kury, gynsi, nó ji gołymbie... A chłop robiół na grubie, coby rodzina miała za co żyć, nó i wele chałupy i w polu. Bo to każdy berkmón mioł, jak sie to godo, łozyntrega swojigo pola, kere trza było łobrobić. Nó jeszcze do pampónia za to, że załoroł pole czy wóngel prziwioz furmankóm, to musieli mu pomagać we wszyscy robocie. Czasym, jak jutrziny łónki były do koszynio kosóm, to trzeba było jiś. Jak siano leżało na łónce na poły suche, a sie mroczyło, to baby w dóma wszystko musiały pociepać i lecieć do pampónia siano do kopek skłodać... Ale jak bych chciała to wszystko łopisać, to by była nowo rubo ksiynga! A musza pisać ło gynsiach.

Gospodyni, jak chciała chować gynsi, to już na jesiyn złostawiała dwie abo trzy gónski i jednego gónsiora ze swojigo stada. Tego gónsiora ciupała (zamiyniała) z inszóm gospodynioóm, coby była miyszano krew, to wtedy gynsi sie lepszy chowały. W adwyncie gynsi musiały być dobrze futrowane łowsym, pszynicóm, coby miały wielki jajca i duzo. Ale co natura ni może – gónskóm też musioł sie gónsiór podobać i na łodwrót! Gynsi same łuciekały ku stawóm! Ludzie! Jaki pory sie tam tworzyły?! A jak sie gónsiory prały ło łupatrzóno gónska! Czasym taki amant łodkludzoł ta swoja łupatrzóno gónska pod wieczór aże do placu, a potym z łepóm do góry i wrzaskym furgół do swoji chałupy! To by trza

było taki kamery, jak to dzisio majóm, bo tak sie to nie do łopedzieć.

Już w lutym albo i przyndzy, gynsi zaczęły niyś jajca i gospodyni musiała gynś łobserwować, czy tam we chlywiku w słómie dziubym już nie tytro albo nieskorzi s chlywika nie wylezie. Wtedy trza było jajco szukać, bo gynś dziubym zrobiła w słómie dziura aże do zolu, tam jajco śniósła i tak słómóm przikryła, że czasym trza było sie dobrze we chlywiku przizrzyć, coby jajco znojs. Każde jajco musiała gospodyni zabiyrac, łukłodać we krzince i trzimać w nie za ciepłym miejscu, przikryte jakóm ciepłóm chadróm. Gynś niósła jajco co drugi dziyń i naniósła koło łosminoście sztuk. Jak już gynś coraz dłuży we chlywku siodała i dziubym targała z siebie kwap (puch), to już ból znak, że chce jajca zasiednóc. Gospodyni do krzynie (siedymdziesiónt na szejsdziesiónt cyntometrów szeroko i piyńdziesiónt cyntometrów wysoko) na krótkich nożkach, coby jajca nie przemarzły łod spodku, i wyścielała rubo słómóm. Na wyrch dowala s tego chlywika pozbiyrany kwap, co to gynś z siebie narwała i do tego kwapu dowala wszyscy naniesióne jajca. Teraz musiała zagnać gynś ku tej krzini, po ludzku ji przegodać, pogłoskać jóm, że to sóm jeji jajca, na kere se mo siednóc. I już zają spómna – keby wtedy były już kamery, to byście wiedzieli, że prowda godóm, bo tego nie jidzie łopisać – jak ta gynś dzióbym piyrsze jakby liczyła i wóniała, czy to sóm jeji jajca, a przy tymu tak cichutko szymrała. Tak to mono twało s pół godziny niż do tego gniozda wlażła. A co sie nałobracała tych jajec! Potym siodała, zają stowała i przeciepowala te jajca i tak długo sie przimierzała aże sie roztoparczyła i siadła. Potym sie na gospodyni dziwala, hyrdoń wycióngała i gyngała cichutko, jakby ji godała, że wszysko w porzóndku i mo se już jiś. Gynś z gniozda gospodyni musiała dziyinnie rano ściepać, coby se krzydłami powywijala, kupa zrobiła, napiła sie wody, co podziubała – łowska, pszynicy – i drap leciała nazod na gniozdo. Bo gynś by na tym gnioździe tak długo siedziała aże by ze głodu kipla. Za półtora tydnia gospodyni musiała wszyscy jajca z gniozda pozbiyrac i przejrzyć każde jajco z łosobna pod światłym. Jak jajco było taki przeźroczyte, to, to było jajco “czyste”, s tego pylyńcia by nie było i trza go było pod gynś nie dować. Jak jajco było całe w pojszczodku czorne, to też było do wyciepu, bo to ból “noparstek” (zepsute). Taki jajco to była jak bómba i

Podpis do ilustracji

trza go było pomału kaj wyniys abo zakopać, bo jakby szpryngło, to by było smrodu na pół wsi! Dobre jajco pod światłym było czorne, ale na szyszym końcu było kónsek przeźrocyste.

Gynś na jajcach musiała siedzieć szejs tydni. Pod kóniec gospodyni zają wycióngała jajco za jajcym i przikłodała wele łucha i słuchała, czy pylontka już “szepcóm”. Było słyszeć ciche klupani i szymrani, bo pylóndko sie tam łobracało. Jajca pod kóniec były coraz cieplejsze i gynś parzyły. Teraz ślazowała sama z gniózda, ale zawsze jajca poprzikrywała dzióbym – tym kwapym i słómóm, coby nie łochłódy. Tu by trza było pedzieć, jako w tych łumynczónych gynsiach była ciyrpliwoś i macierzyńsko miłóś! Tako gynś czasym i trzi razy do dnia leciała sie wyczochrać do wody (stawu, przikopki) i bez te mokre gynsi piyrzi miynkła twardo szkorupa jajca i pylóntku było lży przeklupać dzióbkym ta szkorupa. Taki jajco nazywało sie “naklupane”. I mógło być i piyńć godzin niewyklute, bo musiały wsióknąć do pypmka wszyski kwawe żyłki. Jak pylóntko było mocne to roz dwa przy żodnej pomocy ze szupy wylazło. Teraz gospodyni musiała ale wachować coby staro gynś nie wyszarpowwała pylóntek s tego jajca. Czasym gospodyni siedziała cało noc przy tej gynsi, coby nic nie poniszczyła. Były czasym taki nienadane gynsi, nieciyrpliwe jak ludzie, to stoła w tym gnieździe i zaziómbiła jajca, pylontka sie wcale nie wykluły i w tych jajcach łumarły! To bół wieki cios i strata do gospodyni. Nó i widzicie, co to była za łutropa niż gynś z gniózda ślazła s pylóntkami. Przeważnie, jak sie pylóntka wykluły, to gónsiora gospodyni likwidowała, bo to bół dopiero czart! Czasym ani gospodyni ku małym nie poradziła dolyś! Krzydłami proł, szczypoł kaj popod co tak bróniół te małe.

A jaki były miluśki, choby mechate cytrynki s pomarańczowym dziubkym i szłapkami, a oczka zdały sie być czorne choby dwa pociorki. Teraz trza było zbiyrać pokrzywy, drobniutko jich kroć i kormić te małe, potym już trocha chleba pokruszyć. I tu zają by sie była przydała kamera, kero by to była zarejestrowała! Jak staro gynś łuczyła te małe pylontka łokruszki zbiyrać, wodóm popijając, a przy tymu cichutko syczeć, gyngać, a te małe tak jóm słuchały do nie łuwiały! Jak sie trocha najadły, to staro siodała, a te małe cisły sie pod nia pod skrzydła, a łona tak jakby jim

śpiywała do spanio: “Haaa, haaaaaaa” i były cicho jakby jich nie było. Zają gospodyni musiała tak co kwila szykować te pokrziwy prawie cały tydzień. Potym już to miyszała z warzónymi zimiokami i wyganiała staro gyns s pylóntkami na plac abo na lónczka, kaj była trowa i tak cały czas ta trowa szkubały, jadły te pokrziwy namiyszane, piły woda i już sie w ni czochrały. Ale jak lecioł kregulec, to staro gyns jyno zawołała: “Yyy” – i już były wszyscy pod nióm.

Potym już musioł być pastyrz i to były przeważnie dzieci. Trzeba było gynsi do stawu gnać, kaj sie rade kómpały, paś na lóncie i dać pozór, coby nie narobiły w zegródce abo w polu szkody. A jak były napasiońe, to zawiyrało sie jich do kotyka zrobiónego na placu. Ale gyns, jak to gyns – cały czas by dzióbała i szkubała. Mo też, jak sie to godo, tako przemiana materii, że cały czas gynsine traci i trza było w tym kotyku i chlywiku dwa razy za dziyń słómóm słać, a na przednówku (przed żniwami), jak już słómy brakowało, to sie chodziło do lasa na paproć i tym sie gynsióm wyścielało.

Jak już pylynta trocha podrosły i zaczyny bieleć, skrzydełka już lency kaj we piórka łobrostały, to teraz trza było do lasa chodzić na trowa siwica (to jest tako łokoło szejśdziesiónt cyntometrów wysoko cinyńko łostro trawa), kero sie siyrpym wyrzinało i taki kosz tej trowy styknół na dwa dni, ale to zależało wiewa gospodyni miała tych pylónt. Trowa na gnotku ciupało sie sikyrkóm na dwa-trzi cyntowe kónski, miyszało sie to ze ściyrkóm (zmielóne ziarni żyta zaparzane wrzawóm wodóm) i tym trzi razy do dnia futrowało sie te gónski, a jak sie tego nawcinały, to były aże krziwe. Ale łoprócz tego, cały czas musiały sie paś na trowie. Jak było na polach po żniwach, a my dzieci miały feryje, to popoładniu, całymi bandami, każdy ze swoim stadym, ganiali my gynsi i kozy na rżyska. Brało sie ze sobóm wiaderko z wodóm i same sie pasły, raczyły młodóm pyrzówóm i ziorkami, kluskami, kere tam na tym rżysku znojdyły. Czasym sie tak te gynsi prały miyndzy sobóm, pomiyszały sie te bandy, ale każde młode gynsi poznały głos swoji mamy i sie zają każde stado znojdyło i łosobno pasło. Do nas dzieci to była “fajda”! Grali my na rozmańte gry, nosili my ze sobóm dymfónki, kere my we fojerze dymfowali (to boł taki starszy gorczeń z nakrotymi zimiokami, cebulóm, solóm, bobkowym

Podpis do ilustracji

liścim, wónińcym korzynim i trocha szpyrki na wierchu, wszystko sie to przykrywało papiórym, we pora wosztwów poswijanym. Potym drutym do gorka przywińzanym, a na wyrch wycinało sie łokróngły dornik i łobrocało sie go trowóm do papióra, a zymiom do góry. Jak to sie wycióngło s flamery, a łotworziło sie, to tak wóniało, a smakowało, że dzisio za żodne pinińdze tego nikaj nie kupisz. Jak sie miało ku wieczorowi, a gynsi dostowały “kurzi ślepoty”, to zająs by sie tu przydała kamera, bo staro gynś zagynęła: “Gy gyk” i piyrzo szła, a za nióm całe stado, jak sie to godo, gynsigo i już nie potrzebowały pastyrza, bo same trefły na swój plac, kaj już gospodyni miała w korytku naszykowano siwica ze ściyrkóm i tak sie tego nabechały, że czasym złostały siedzieć na placu. Jak na podzim gospodorze rżyska załorały, to sie zająs wyganiało gynsi i kozy na samopas, na łónki kaj już było siano i dwa razy potrow wysieczóno, wysuszóno i zebrane. To łónki, jak zech już pryndzy spóminala, wyglóndały białe łod gynsi i kozów.

A teraz musimy sie wrócić i łoszkubać gynsi s piyrzo!

Gynsi, jak były dobrze futrowane, to już za szejs tydni łod wylyngu gospodyni wrywała ze dwa piórka s kidka (udka). Jak kóncówka tego piórka nie była kwawo, to gynsi były gotowe do piyrszego podszkubku. Ale najprzód musiały być dobrze we stawie wykómpane, we chlewiku grubo słómóm wysłane i jak wyschły, to były szkubane. Przeważnie wczas rano, jak jyno słónczko zaczęło stawać. Gynsi to nie bolało, bo piórka były “żdżałe” i jak by gospodyni jich nie wyszkubała, to by same wypadły. Za to gospodyni była łod gynsi poszczypano aże sino, bo gynś to robiła łod strachu. Na miejscu wytarganych piórek rosły “piszczale”, s kerych sie rozwijały nowe piórka.

Piyrszy podszkubek to były piórka cinyki i nie śmiała gospodyni rwać kwapu, musiała wiedzieć, jak gynś s piyrzo łoszkubać, bo pod skrzydlami były taki pióra, na kere sie godało “szfągi”. Tego gospodyni gynsi ni mógła wytargać, bo gynś by skrzydeł złożónych nie łutrzimała i by je po zymimi smykała.

Za szejs tydni łod piyrszego podszkubku zająs było piyrzi “żdżałe” do drugiego szkubanio i teraz piyrzi już było grubsze i wiyncy, i trza

było wyszkubać trocha kwapu. Gynsi szkubało sie trzi razy i miały coroz wiyncy piyrzo i kwapu. Za czworym razym gynś miała najwiyncy piyrzo i kwapu, i to już mogła być gynś likwidowano. Wtedy gynś szkubało sie już nieżywo do samej skóry. To tak było koło św. Marcina (jedynostego listopada), nawet sóm taki przysłowia “Na świyntego. Marcina gęś do kómina” abo “Na świyntego. Marcina najlepsza gęsina”. Miastowe baby to już miały u nas na wsi sztelowane: całe łoprawióne gynsi, piyrzi na pierziny, gynsi sadło jako lekarstwo, coby poszmarować chore pluca. Jak żech już spóminała, u nas były najczystsze gynsi i piyrzi, toteż gospodynie jakby robiły (pracowały), bo se na zima fajny pinióndz zarobiły. Gynsi chować to to była cijnżko robota, ale nie za kosztowno. Z gynsi prawie nie wyciepało sie nic! Było dobre miynso, krew piykło sie s cebulkóm abo robiło sie krupnioki, bachorki dobrze czyścili i połowijane na szłapach abo łepie i łuwarżone były bardzo smaczne. Gynsina rozkwarzóno była dobro poszmarować chlyb i jako lyk na zapolyni pluc i kaszel. Piyrzi było skarby. Krzidła łużywało sie w kuchni przimiyś śmieci wele pieca, pajónczyny pośmiatać, kości dali psóm, a ło mózg sie bili. Ja, krzidła jeszcze piyrwej na dole, czyli na grubie, łużywali grubiorze do wymiatanio wywiercónych dziur, do kerych potym wkłodalali materyjo do szczyłanio. Kero gospodyni chciała mieć fest tłuste gynsi, to tak dwa tydzie przed zlikwidowaniem gynsi kluskowała. Robiła taki ciasto z warżonych zimioków, szrótu (surowe mielone żyto) i drobnego hasio z pieca. Z tego robiła kuloczki, długi koło szejś cyntów, a chrube jak ruby palec, i łopiykała na płycie nie za ciepłego pieca. Wieczór jak gynś mo kurzo ślepota do sie chycić. Wtedy gospodyni topląa kluska we wodzie, coby była gładko i do garła wciskała ji ze piyńć, szejś tych kluzek. Ale ni ma sie co dziwić, to były czasy powojynne. Každy zgłobioł, jak sie dało, żeby jakoś żyć, bo nie było tela towaru, jak to dzisio. I były kartki łod piyrszego kwiyntnia tysiónc dziewiyńcset piyńdziesióntego drugigo roku do trzecigo stycznia tysiónc dziewiyńcset piyńdziesióntego trzecigo roku, a łod tego momyntu wszystko zdrożało. Ludzie, jak co chcieli abo musieli kupić, to pinióndz trzi razy w rynce łobracali – kupić abo nie kupić – sie namyślali. Nó to widzicie, kero gospodyni miała sposobnoś, to chowała i dwadzieścia gynsi.

Każdo gospodyni wiedziała, jak przechować piyrzi. Piyrzi szkubało sie z gynsi do wielkiego garca, co to bół na prani, przekłodało sie do miecha papiyrzoka (to był worek ze trzech warstw), zawióznowało mocno sznurków i wyszało sie na gorze (strychu) pod balkym. Piyrszy tydziń trza było każdy dziyń te piyrzi przemiyszać, coby dobrze wyschło i dać do tego piyrzo pora kulków na mole (naftaliny), coby sie tam mole nie zagnieżdżyły – to taki piyrzi mogło na gorze wisieć i ze dwa lata.

Ale coby piyrzi dostało sie do pierziny czy zegłowka, to musiało być łozskubane. Najprzód musiały być nasztelowane szkubaczki, przeważnie dziołchy i pora starszych babów. Piyrzi wykłodało sie po trochu na stół, na klin kładło sie miska. Na łozskubani brało sie piyrzi do gorści lewej rynki i każde piórko wycióngłało sie prawóm rynków, palcym wskazujóncym i kciukym. Podowało sie do kciuka i wkazujóncego palca w lewej rynce, kere to trzymały piórko łod góry. Prawym kciukym i palcym wkazujóncym darło sie piyrzi z łobu stron kłónka i złostoł taki mały łogónek piyrzo s kłónkym. Te kłónki ściepowało sie wele siebie na delówka (podłoga). Malutki piórka darło sie jyno z jednej strony do poła. Na to godało sie galotki, a kwap wpuszczało sie do miski w całości. We wieczór jak szkubaczki już sie do chałupy porozchodziły, to z ziyimi (czyli z podłogi) wybierało sie długi twarde kłónki, co były ze skrzydeł i poliło w piecu, a reszta zbiyrało sie do miecha (worka) – s tego robiły sie też zegłowki kłónczoki, na kere w łozku, coby nie było za nisko, kładło sie dwa zegłowki s piyrzo abo jedyn.

O P O W I A D A N I E

---

*Jak to w pięćdziesięciu latach
szkubało się gęsi pierzi
u Berty Fizinej*

PIYRSZY DZIYŃ SZKUBANIO
wtorek, 7 stycznia

Szykowani i wesole spotkania

*D*o kuchni wloz Alojz, kery prziniós na rynkach deski, sztyry klocki i woło:

- Berta! Pómóc mi to symnóc na ziymia! Co to bydzie doma marasu...

- Ja już ci pomoga - godo Berta - ale wiysz Lojzik, tego bydzie na moji łoko za mało pod dwa stoły. To ni moiesz bele jako zrobić, bo každo dziełcha musi se nogi wyży dać, coby miska na klinie ji dobrze siedziała!

- Jak mi braknie, to jeszcze do szopki roz zónda - godo Alojz.

- A musza ci przy tymu pómóc? - pyto sie go Berta - Bo jo musza jiś na góra po jedyn miech piyrzo i postawić go wele piecyka, coby te piyrzi sie łogrzło, to łóne sie bydzie leko szkubać.

- Jidź, jidź! Jo se to sóm tu zrobia - godo Alojz - i majstruje pod stołym te podwyższyni, a po głowie mu chodzi: "Co to bydzie zajś w dóma marasu, kaj sie człowiek łobróci tam klónki i kwap. Jo by tak s chyncióm s chałupy na dwa tydzie kaj wyrwoł! Dobrze, że móm szychta na noc, to i tak pół dnia prześpia. Ale drugóm strónóm, co to roztomańtego człowiek sie nasłucho, dowiy i łusmieje..."

Do kuchni wlazuje mały Bercik, kery mo szejś lot i pado:

- Tato jo by wóm też chcioł pómóc!

- A wiysz synek, kebyś ból pryndzy prziszło, to by sie była do

*Co to bydzie zajś
w dóma marasu*

ciebie robota znojdła, ale teraz to już móm gotowe. – i zaśmiał się.

Do kuchni przyszła Berta z miechym piyrzo, postawiła wele piecyka i padała:

- Lojzik! - A ty sie s tóm robotóm śpiychej, bo jeszcze musisz zónś po kery stołek do Wichtory! Jo już ji pedziała, że tam po ni przidziesz.

- Nó, to wiela żejś tych szkubaczek namówiła? - pyto sie jóm Alojz.

- Nó bydzie z naszóm Ankóm i Rozkóm łozimy dziołchów, ciotka Francka, Knapkula i Pieszka, kero pedziała, jak sie bydzie mógła s chałupy wyrwać, to też przidzie kery dziyń pómóc. Bo widzisz ta jeja dziołcha mo tych dzieci aże piyńciro, a same taki drobaczyny - co rok, to ból prorok! Ale jo czuja, że łóna przileci, bo chociaż trocha łod tego wrzasku łochłódnie! Nó, a jeszcze teraz jo i mamulka... - liczy dali Berta.

- A mie nie liczycie?! - woło Bercik.

- Cha, cha - śmieje sie Berta. – Wiysz, to naszykuj se mało miseczka i sprógujesz, czy bydziesz poradziół szkubać, bo to ni ma tak łaps! - Bercik zaroz polecioł do starki szukać miseczki.

- Dyc też na ławie mogóm te szkubaczki siedzieć! - godo Alojz.

- Co też to tyrczysz?! Szkubaczka musi mieć pleca łoparte! Dyc to je mynczarnia piyńć godzin siedzieć! To wszystko boli i pleca, i palce, i to na czym sie siedzi! - godo mu Berta - Jo je rada, że te dziołchy przidóm! Bo jak wiysz, to zapłacóné za to ni ma! Że w tyn szkubnik trocha jich ługoszca, a dó dóm dostanóm pora krepli i łorczyk wusztu - to je wszystko! To muszóm mieć aby wygodne siedzynie!

- Ale jak policzóm ta łuciecha, a co sie tu łusmiejóm, czego sie tu nałuczóm łod starej Knapkule i ciotki Francki, to tego za żodne pinióndze nie kupióm, cha, cha, cha - śmieje sie Alojz.

- To je prowda! - godo Berta. - Dyc pamiyntosz, jak jo była dziołchóm, robiłach w cegielni w Żorach, a robota była ciyńzko! Piechty sie chodziło, a bez zima w zómiyntach aż pod parze... A szkubać sie s chyńcióm leciało, bo to była tako nasza szkoła zycio! A chyba żejś nie zapómniól, że u Kuczerki na szkubniku to ból poczóntek naszych zolytów!

- Jak bych to móg zapómnieć! Jak ty ło tym prawie co tydziyń spóminosz! - godo Alojz.

Podpis do ilustracji.

Podpis do ilustracji

- Ja wiysz, bo to było łogrómnie fajnie! – padała Berta i łoba zaczęli się śmiać.

- Jo już ta moja robota skóńczół, to teraz pójda po te stolki, jyno sie musza łoblyc jupa i baranina wziońs na łep, bo jo ci powiym tam je mrozik aże pod stopami zgrzipi! A dyć mógła żeś jeszcze dać pokój z tym szkubanim! Ledwo Trzech Króli przeszło, a ty już dziczysz! – nerwuje sie Alojz - Rano chojinka rozebrać!...

- Dyć jo ci pomogała! Lojzik, jo tego piyrzo móm dużo i jo sie bez to pośpiychła, bo jak we wsi zacznóm szkubać, to skónd jo dziołchów nazganióm? A to mosz do szkubanio jyno styczyń i luty! W marcu już je

coroz ciepli i piyrzo sie już mo nie szkubać, bo jednako s piyrzo sie kurzi i siado na pluca. A w listopadzie miałach zamiar połówa łoszkubać, ale jak wiysz ni miałach szkubaczek, bo w poła wsi już baby szkubały piyrzi!

- Tyś je przebiegło baba ani bych se nie pomyśło!

- Dobra, dobra nie przichlybiej sie, jidź już po te stołki, bo zarow sam szkubaczki bydóm, a jo naszykują jako sfaczyna i łu mamulki wszyjscy pojmy - godo Berta - i my z dziółchami i mamulkóm bydymy już zaczynać szkubać.

Ło czwortej już sie wszyški dziółchy poschodziły i ciotka Francka. Trocha nieskorzi prziszła Knapkula i padała: Knapula s kuli chłopa prziszła nieskorzi.

- Niech byńdzie pochwalony Jezus Chrystus i Boże pomogej! - jeszcze ji do porzóndu wszyški nie łodpedziały Na wieki wieków. Amyn i Dej Panie Boże, a łóna dali ryczy:

- Nie jidzie sie s tej chałupy wyrwać! To je prawda! Chłop na pyndzyji, to jak szrank postawiony na pojszczodku jizby cały czas trza go łobchodzić, a wyciepać szkoda! Bez przerwy dudrze: “A naszykuj mi sfaczyna”, “A naszykuj mi wieczerso”, “A kaj zajś jidziesz?”, “A kedy przidziesz?” Jo nie wiym, czy wszyški te chłopy na pyndzyji sóm taki zmierzłe?!

- Tak żejś se go nałuczyla! - dopino ji jeszcze ciotka Francka - Jo sie tam z mojim nie smola “ Mosz rynce, to se naszykuj” mu godóm, “ Kawa mosz we zbónku, chlyb w pecynku, a nóż we człónku” - wszyjscy sie śmieją, a mamulka łod Berty godajóm:

- Roztomańto natura majóm nikere chłopiska! Roz Ficońka halatała na tego swojigo Wilusia i padała, że jak łóna jidzie do kościoła, to biere ze sobóm łod niego tyn knapsawtowy giebis! Bo jakby mu go w dóma łostawiła, to by ji zeżar wszytsko, co by miała w kómorze! - wszyški sie zaczęły śmiec.

- A padała - godajóm dali mamulka łod Berty - “ Mo te zymbiska w tym gebisie wielki jak kón!”

- A słyszeliście - godo ciotka Francka - tyn Pałulek łod Stazyje Szymurczynej, jak prziszło na pyndzyjo, to sie zdało, że zgupnie! Stazyja go musiała dali na dniowo szychta wybiyrać i sztyry fanty

Knapula s kuli chłopa
przyszła nieskorzi

chleba ze szpyrkóm szykować! A łón łoblykoł te grubski łónty, broł koszyk, klamra ciesielsko i szoł na hołda wóngiel zbiyrać. Ale ło trzeci przichodził, jak z dniowej szychty dó dóm, i Stazyja musiała mieć łobiod na stole! I tak robił aże do zimy! A jak prziszły mrozy, to dali mu musiała tyn chlyb szykować i dali łoblykoł te grubski łónty, ale nie szoł na hołda, jyno ślázowoł do pywnice! - już sie wszyscy dusiły ze śmiychu, a ciotka Francka godo dali: - I tam przeciepowoł wóngiel z jednego roga do drugigo roga! Potym zaczón sztympa stawiać! Ale ło trzeci dziynnie kóńczoł robota i szoł na łobiod! Stazyja sie jyno boła skoro zaccnie w ścianie wiertać i szczyłać! To ni ma śmiyszne! - dali godo ciotka Francka - Nikere chłopy tak majóm, że na pyndzyji abo w kaczmie bez zima siodajóm, abo po chałupach sie schodzóm i w karty grajóm... To lepszy, jak już w tej pywnicy tyn Pałulek siedzioł! Ale łobejrzicie, długo na tej pyndzyji nie bół. Tak mu brakowało tej gruby, że za dwa lata łumar! - wszyscy pokiwały głowami i sie zamyśliły.

Teraz Knapkula sie porozłóndała po dziełkach i padała:

- Jaki to szykowne dziełszki we wsi mómy! A jak sie wyszykowały, fajne jedbowne bluzki, fajne kartónowe wyszkróbióne zopaski, a co jedna to lepszó óndula mo!

- A dyć dziełchy wiedzóm, że pod łokno zajś synki przidóm, to muszom być szykowne! Cha, cha, cha - śmieje sie ciotka Francka. - A pokwolcie sie, co wóm też Dziecióntko pod chojinka prziniósło?!

- Mie prziniosło - godo Anka, młodszó cera łod Berty - sztrykowane modre rynkawiczki makowy z białymi gwiozdami na wierchu i apluzyna zawinióno w taki cinyiutki papiór, kery móm wrażóny w ksióńżce, a jak wónio!

Hyjdlá łod Skrzipcule padała:

- Jo sie tam kwolić nie byda, bo sie jeszcze Dziecióntko dowiy i na drugi świynta mi nic nie prziniesie. A godajóm tak " Kto sie kwoli, to ni ma chwały godziyń", a "Ciekawoś to piyrszy stopiyń do piekła" - i wszyscy buchły śmiychym. Nó i na tym sie ciekawoś ciotki Francki skóńczyła i łod gańby zagodała Berty:

- Berta, a dużo mosz tego piyrzo do łoszkubanio?

- Nó... piytnoście kilo! Nó... trocha wyncy! - śmieje sie Berta, coby babów nie wylynkać.

Godka ło wydaniu

- Ja, ja, musisz suç pierziny - godo Knapkula - bo dziółchy już mosz na wydaniu, a bezmała ta starszo ci sie za szwoczka łuczcy? Wielą już to mo lot?

- A kaj tam na wydaniu! Rozka mo dziepiyro przeszło szesności!
- godo Berta.

- Nó, nó! - godo ciotka Francka - dziółcha szykowno, nic ji nie brakuje, fach bydzie miała w rynkach, to roz dwa jóm kery karlus porwie. Ale wydani to tam ni ma żodyn miód! Tako to je prowda, jak w tej pieśniczce:

“Ciyńżki, ciyńżki kamiyń młyński
Jeszcze ciyższy stan małżyński
Kamiyń młyński w morzu zginie
Stan małżyński nie zaginie”.

- Ja, ja, to je prowda - dobrze sie wydać to je w życiu wielki szczyńści - godajóm mamulka łod Berty - baba musi łumieć wele chłopa skokać, jak to padajóm, musi też nieroz gymba trzimać, coby chłopa nie roznerwować!

- Ja, ale jo to wiył po sobie - godo Knapkula - kaźdo dziółcha sie chce wydać! Pamiyntóm, jak nółm starka godali – “dziółcha sie mo wydać do łosminostego roku, a kero sie nie wydo, to musi być nierychtyk! Nó ji dziółcha se musi szukać szwarneho synka, bo jak szwarny bije, to tak nie boli!” - i wszyscy bechły śmiychym.

- Ja! - dali godo Knapkula - Baba to je tako mynczynniczka!

- Jedna baba była też w Turzy i spowiadała sie farorzowi, że ni może se poradzić ze swoim pyskym, jak chłop przidzie dó dóm naprany, i zawsze wszystko furgo. Nó ji farorz kozoł ji wzióńś tej wody s tego źdźódełka i jak zajś tyn chłop przidzie naprany, to lóna se mo wzióńś tej wody do gymby i tak dłuęo jóm trzimać, aż tyn chłop łusnie! - wszystkie sie chichrały.

- Jak już tak ło tej Turzy godómy - godo ciotka Francka - jo też była roz na póńci z babami z Oślizłym na drabinioku my jechały. W tej Turzi, jak to w świyntym miejsu, chciałach sie też wyspowiadać. Stanyłach wele słuchadelnice i stoja. Naroz słysza tak ścicha: “Proszę